

УДК 336.77:658.012.4

В. В. Коваленко

Українська академія банківської справи НБУ

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ БАНКАМИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В умовах нестабільної ситуації на фінансовому ринку, жорсткої конкуренції на ринку банківських послуг й посилення невизначеності факторів зовнішнього й внутрішнього впливу на діяльність банків в умовах кризи стає доцільним створення системи управління проблемними банками. У статті описано процес формування системи управління проблемними банками, який передбачає контроль капіталізації, роботу з «поганими» активами, банківський нагляд, державну систему управління проблемними банками.

Ключові слова: банківська система, проблемний банк, санаційна система, капіталізація, фінансова стійкість, банківський нагляд.

В условиях нестабильной ситуации на финансовом рынке, жесткой конкуренции на рынке банковских услуг и усиления неопределенности факторов внешнего и внутреннего влияния на деятельность банков в условиях кризиса становится целесообразным создание системы управления проблемными банками. В статье описан процесс формирования системы управления проблемными банками, который предусматривает контроль капитализации, работу с «плохими» активами, банковский надзор, государственную систему управления проблемными банками.

Ключевые слова: банковская система, проблемный банк, санационная система, капитализация, финансовая устойчивость, банковский надзор.

In the conditions of unstable situation at the financial market, hard competition at the market of bank services and strengthening of vagueness of factors of external and internal influence on activity of banks in the conditions of crisis creation of control the system by problem jars becomes expedient. The process of forming of control the system by problem jars is described in the article, which foresees control of capitalization, work with «bad» assets, bank supervision, state control the system by problem jars.

Keywords: banking system, problem bank, capitalization, financial firmness, bank supervision.

В умовах наростаючої фінансової кризи однією з основних проблем, яка стоїть перед вітчизняною банківською системою, є підтримка стабільності та надійності, що дає змогу банкам виконувати функції із забезпечення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Зміна ринкової кон'юнктури ставить під загрозу не лише прибутковість діяльності банків, але й взагалі їх функціонування. Основними причинами припинення діяльності банків є неспроможність нейтралізації ризиків у банківському секторі, а також відповідати за своїми зобов'язаннями, що обумовлено недостатністю ресурсної бази у фінансово-кредитних установах. Тому виникає актуальна потреба у дослідженні та реалізації завдань управління проблемними банками.

Слід зазначити, що нестабільним банк вважається, якщо ліквідність або платоспроможність не відповідають нормативним значенням або погіршуються, якщо не відбудеться значного збільшення його фінансових ресурсів, зменшення ризику стратегічного напрямку діяльності, поліпшення управління ризиками та/або якості управління [10].

Проблемним можна вважати банк, у якого спостерігається:

- зменшення абсолютної величини власних коштів до рівня, нижчого від розміру фактично сплаченого статутного капіталу;
- наявність та аналізовану дату неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів та банку через відсутність коштів на кореспондентському рахунку понад три дні поспіль;

- недоліки в бухгалтерському обліку та звітності;
- несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку.

Таким чином, зростання обсягів безнадійних активів, збиткова діяльність і втрата власного капіталу характеризують банк як проблемний. З цього приводу доцільним є розгляд питання державного регулювання організації роботи з проблемними банками.

На нашу думку, система роботи з проблемними банками повинна включати: контроль капіталізації, робота з «поганими» активами, банківський нагляд, державна система управління проблемними банками.

Контроль капіталізації передбачає забезпечення відповідності регулятивним вимогам Базельського комітету з банківського нагляду щодо капіталу банків. Проблемним питанням для вітчизняної банківської системи є прозорість і реалістичність оцінки капіталу.

Таким чином, забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінки ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дійового механізму зростання банківського капіталу [5]. Зазначений механізм передбачає визначення об'єкта – банківський капітал; мету – створення стабільної та надійної банківської системи, яка б виконувала свої основні функції щодо забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів; інструменти – макроекономічні (співвідношення банківського капіталу у різних країнах; відношення банківського капіталу до ВВП; співвідношення іноземного та вітчизняного банківських капіталів; рівень концентрації банківського капіталу; встановлення та виконання нормативних значень; вплив інструментів грошово-кредитної політики на банківський капітал) і мікроекономічні (темпи приросту банківського капіталу; відношення банківського капіталу до активів; відношення банківського капіталу до зобов'язань; відношення банківського капіталу до коштів юридичних осіб; відношення банківського капіталу до вкладів фізичних осіб; відношення банківського капіталу до доходу банку; відношення банківського капіталу до витрат банку; співвідношення темпів приросту банківського капіталу та активів); принципи, що визначаються розкриттям зовнішніх і внутрішніх умов механізму зростання банківського капіталу.

Аналізуючи запропоновану модель механізму зростання банківського капіталу слід зазначити, що об'єктом є безпосередньо банківський капітал, оскільки всі дії спрямовані на досягнення його оптимального розміру.

Основною метою даної концептуальної моделі механізму зростання банківського капіталу є створення стабільної та надійної банківської системи, яка б виконувала свої основні функції із забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів [6].

Основою запропонованої моделі механізму зростання банківського капіталу є принципи зростання банківського капіталу, які пов'язані з реалізацією внутрішніх умов капіталізації банківської системи. До основних внутрішніх умов, на нашу думку, слід віднести такі: з урахуванням інтеграційних процесів у світі – імплементація національного банківського законодавства до європейського; відповідність розміру банківського капіталу ризикам, які характерні для банківської діяльності; встановлення певних універсальних та обов'язкових умов для всіх банків; застосування превентивних та штрафних заходів щодо порушників встановлених нормативів; одночасний контроль діяльності банків на індивідуальній та консолідованій основі; контроль за достовірністю поданої банками інформації; створення умов для

обмеження іноземної експансії у банківському секторі України; вдосконалення законодавчої бази, яка дозволить банкам більш ефективно здійснювати свою діяльність.

Робота з «поганими» активами. У «Керівництві для органів банківського нагляду по роботі зі слабкими банками» (Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks) Базельського комітету з банківського нагляду визначено декілька причин для відокремлення «поганих» активів, а саме: покращення показників балансу, що забезпечує привабливість банку; зосередження менеджменту банку на вирішенні поточних проблем та його стратегічного розвитку, не витрачаючи значну кількість часу на проблему активів; залучення фахівців з метою оздоровлення неякісних активів [9]. Слід виділити можливі варіанти щодо прийняття рішень управління «поганими» активами: продаж простроченої заборгованості з балансу, аутсоринг збору простроченої заборгованості, самостійний збір простроченої заборгованості.

В цілому, можна сказати, що прийняття рішення відносно управління «поганими» активами залежить від системи державного регулювання банківською системою та стратегічних цілей розвитку кожного окремого банку.

Банківський нагляд. Для налагодження ефективної роботи з проблемними банками керівництво наглядових банківських органів повинні чітко визначати цілі і процедури, підставою для визначення яких є Базельські основні принципи ефективного банківського нагляду [1]. Тому Національний банк України повинен використовувати існуючі та розробляти нові інструменти для дослідження банків.

Слід зазначити, що у звіті Групи по роботі зі слабкими банками Базельського комітету з банківського нагляду визначено основні оздоровчі заходи, які доцільно використовувати органам банківського нагляду:

- вимоги до банку щодо посилення керованості щодо використання системи внутрішнього контролю та системи управління ризиками;
- підтримка високого рівня достатності капіталу і ліквідності;
- обмеження на ділову активність банку;
- зменшення операцій з активами та реалізації активів;
- обмеження експансії відділень і філій чи їх закриття в країні та за кордоном;
- створення резервів за активами сумнівної якості;
- заборона виплати основної суми чи відсотків за субординованим боргом;
- заборона операцій, які здійснюються банком усупереч банківському законодавству;
- попереднє узгодження органами банківського нагляду значних витрат капіталу, матеріальних зобов'язань або умовного зобов'язання;
- призначення зовнішнього адміністратора.

Відповідно до вказаних напрямків підвищення наглядових функцій на державному рівні доцільно створити систему управління проблемною заборгованістю, яка б включала у себе наступні напрямки: моніторинг стану платіжної дисципліни і фінансового стану позичальників; удосконалення механізму реструктуризації боргу; вдосконалення механізму роботи з майном і заставою, що є забезпеченням позикової заборгованості; рекапіталізація банків; сек'юритизація активів; стимулювання кредитування; удосконалення корпоративного управління в банках; підвищення відповідальності позичальників.

В цілому алгоритм визначення проблемних банків з точки зору їх фінансової стійкості та систему управління ними доцільно представити наступним чином (рис. 1).

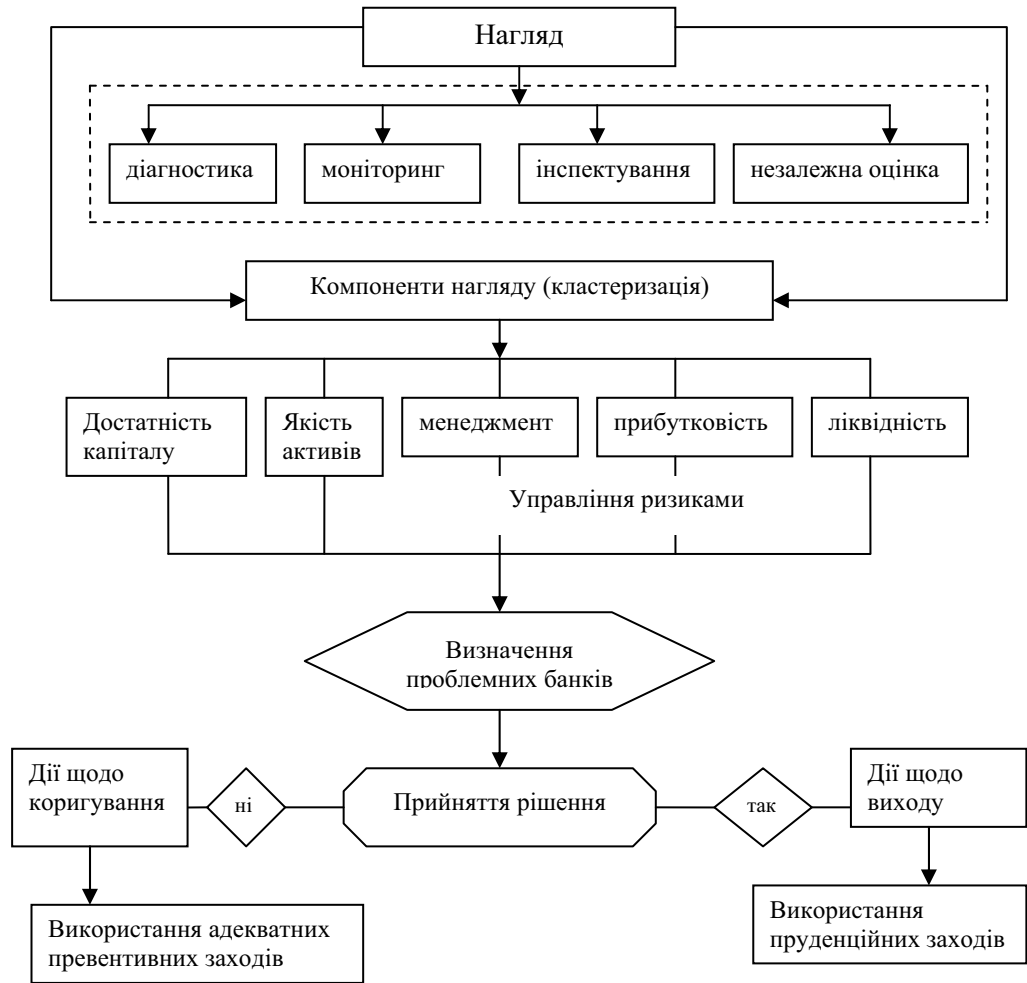

Рис. 1. Управління проблемними банками з позиції рівня фінансової стійкості

Державна система управління проблемними банками. Безперечно, процедура і доцільність створення таких банків має як недоліки, так і переваги, до яких слід віднести:

Переваги: створення санаційної системи дозволяє оптимізувати баланси банків і збільшити обсяги кредитування; санаційна система купує проблемні активи разом із забезпеченням і заставне майно без права користування у ліквідаторів банків-банкрутів, у комерційних, державних і націоналізованих банків з дисконтом; банк-банкрут має можливість отримання фінансових ресурсів.

Недоліки: створення санаційної системи за рахунок державних коштів передбачає збільшення навантаження на платників податків; неможливість зарахування втрат від реалізації майна з дисконтом на валові витрати; посилення корумпованих схем з використанням неринкових механізмів відбору банків; створення санаційної системи вимагає додаткових вливань капіталу.

З урахуванням світового досвіду та оцінки точок зору вітчизняних науковців стосовно створення санаційного банку, на наш погляд, доцільно розглядати гібридну схему, яка поєднує елементи санаційного банку і страхування. Класифікацію ознак зазначеної схеми можна здійснити за наступними критеріями:

- за характером вимог до участі банківських установ: обов’язкова і добровільна;
- за правом регулювання: імперативна та диспозитивна;
- за рівнем охоплення об’єкта страхування: повна, обмежена та дискреційна;
- за формою власності на функціональні органи: державна, часткова, змішана;
- за визначенням ставки платежу: фіксована, диференційована по банкам та їх операціям; диференційована у часі;
- за ступенем участі держави: додаткові гарантії або без них;
- за процедурами виходу банківської установи із банківської системи [2, с. 36–42]. Проведений аналіз основних характеристик різних компонентів формування санаційної системи дозволяє дійти висновку, що для української банківської системи найбільш доцільним є формування санаційної системи за компонентами, характеристика яких наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Основні характеристики санаційної системи

№ п/п	Критерій формування	Компонент	Зміст
1.	За характером вимог до участі банківських установ	Обов’язкова	Усі банки беруть участь в обов’язковому порядку, що встановлено законом
2.	За правом регулювання	Імперативна	Законодавством визначаються правила і процедури системи, суб’єкти і об’єкти страхування, рівень платежів або механізм його визначення, механізм банкрутства
3.	За рівнем охоплення об’єкта страхування	Повна	Гарантований захист усіх депозитів
4.	За формою власності на функціональні органи за формою власності на функціональні органи	Змішана	Установчий капітал формується за рахунок внесків держави і банків
5.	За визначенням ставки платежу	Диференційована по банках та їх операціях	Встановлюється шкала платежів, величина якої визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів або інших показників та ризикованості діяльності. Доцільно використовувати в якості бази для диференціації рівень інтегрального показника ризику
6.	За ступенем участі держави	Без додаткових гарантій (за винятком дії системної банківської кризи)	Фінансові ресурси, фонди системи обмежені надходженнями від власної діяльності
7.	За процедурою виходу банківської установи із банківської системи	Ліквідація банків, злиття з банком-покупцем і створення «мостових» банків	Система приймає на себе всі активи і пасиви банків-банкрутів, здійснює прямі виплати вкладникам, після чого продають активи з метою повернення власних витрат і погашення вимог банку-банкрута. Система визначає банк, який спроможний на певних умовах прийняти на себе активи і пасиви банку-банкрута з поверненням від системи зазначених витрат

Державне регулювання організації роботи з проблемними банками повинно містити у собі структурно-логічну композицію, яка складається із контролю за капіталізацією, роботою з «поганими» активами, проведення ефективного банківського нагляду державної системи управління проблемними банками.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Базельські основні принципи ефективного банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/VCP%20Core%20Principles_ukr%20.pdf. – Офіційний сайт НБУ.
2. Епифанов А.А. Страхование: учеб. пособ. / А.А. Епифанов, В.В. Коваленко. – Сумы: Слобожанщина, 1997. – 96 с.
3. Ефремов В.С. Стратегическое управление в контексте организационного развития [Электронный ресурс] / В.С. Ефремов. – Режим доступа: <http://www.stplan.ru/articles/practice/razvitie.htm>
4. Жарій Я.А. Особливості управління діяльністю комерційного банку в умовах фінансової кризи/ Я.А. Жарій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – №35. – С. 53–63.
5. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: монографія / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 153 с.
6. Коваленко В.В. Методичні підходи до визначення рівня капіталізації банківської системи / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина // Фінанси України. – 2010. – №8.
7. Коваленко В.В. Методологія оцінки фінансової стійкості комерційного банку: вітчизняний та зарубіжний досвід / В.В. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наукових праць. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2003. – Т.8. – С. 128–134.
8. Коваленко В.В. Проблеми капіталізації та концентрації капіталу в банківській сфері / В.В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 49–54.
9. Отчет Группы по работе со слабыми банками [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikCBR/2002/vestnikcbr09082002/vestnikcbr09082002010.htm>. – Базель: Банк международных расчетов, 2002.
10. Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks // Basel Committee on Banking Supervision. Report of the Task Force on Dealing with Weak Banks [Electronic resource]. – 2002. – March. – Access mode: <http://www.bis.org>

Надійшла до редколегії 08.03.2010.